

České a slovenské kosatce v mezinárodním registru.

Životní etapy nové odrůdy - šlechtění, registrace a introdukce.

Běžný pěstitel se obvykle původem pěstované odrůdy nezabývá. Neřeší fakt, že taky jeho květiny mají nějaký původ, že prošly určitými mezníky svého života až do okamžiku, kdy je získal – dostal od přátel nebo někde koupil. Bylo by však dobré vědět, jak se pěstovaná odrůda jmenuje a zda je použité jméno legální. V každém případě by to měl vědět profesionální zahradník. A když se pěstitel nakazí více tou chorobou, která vyvolává naši závislost na květinách, tak možná začne své květiny mezi sebou křížit a možná se z někoho stane amatérský šlechtitel. Pak by měl i on zásady tvorby nové odrůdy znát a dodržovat.

Jsou určité skupiny květin, které nejsou pro komerci zajímavé, například oddenkové kosatce, kde je současné šlechtění většinou záležitostí amatérů.

Šlechtění je vědomé vytváření nových vlastností rostlin křížením dvou rostlin: mateřské a otcovské. Semenáčky vypěstované ze semen, která jsme křížením získali, pak nějaký čas testujeme a časem z nich vybíráme ty nejlepší. Pokud se objeví rostliny, které mají kvalitativně vyšší úroveň než jsou vlastnosti rodičů nebo než jsou vlastnosti již pěstovaných kultivarů, přemýšlíme o tom, zda se nám náhodou nepodařilo vyšlechtit nový kultivar. Pokud ano, mohl by být takové semenáč zaregistrován jako odrůda.

Registrace se může zdát jako formalita, ale jenom registrace jména u autorizované instituce chrání jméno odrůdy podobně, jako když patentový úřad vyhlašuje ochrannou známku výrobku. Registrace je však taky závazek šlechtitele, že bude chránit čistotu registrované odrůdy. Že nebude měnit její jméno z komerčních důvodů, aby jeden rok tuto odrůdu prodal pod jedním jménem a příští rok pod jiným jménem.

Registrací jsou pověřeny příslušné Mezinárodní orgány pro registraci. Registrace nových kultivarů je organizovaná „Mezinárodní společností pro zahradnickou vědu - International society for horticultural science (ISHS)“. V rámci této společnosti existuje „Komise pro názvosloví a registrace kultivarů“, která stanoví obecná pravidla procesu registrace. Vlastní registraci pak mají na starosti „Mezinárodní orgány pro registraci kultivarů - International Cultivar Registration Authorities (ICRA)“, kterými m.j. jsou:

- pro registraci *narcisů* britská Royal Horticultural Society (RHS);
- registraci *tulipánů, hvězdníků, hyacintů, cibulkových kosatců, krokusů a modřenců* zajišťuje holandská Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB);
- registrace *oddenkových kosatců* provádí americká American Iris Society (AIS);
- registrace *lilí* má na starosti britská RHS;
- registrace *denivek* vede americká denivková společnost (AHS);
- registraci *mečíků* je provádí americká NAGC (North American Gladiolus Council);
- registrace *jiřinek* je zajišťována opět britskou RHS.

Někdy ale najdeme v nabídkových listech nebo i v katalozích jména používaná duplicitně k již existujícím odrůdám. Pokud se jedná o neregistrovaná jména, je to jenom etický prohřešek nebo neznalost toho, že už někdy někdo podobné nebo stejné jméno použil. Pokud se však setkáme s duplicitním použitím jména odrůdy,

kteřá již byla zaregistrované (a jsou i takové konkrétní případy), je to už nezákonné a mohlo by to mít právní důsledky.

Samotná registrace by měla chránit jméno, avšak ještě není krokem pro realizaci prodeje kultivaru. Uvedení na trh se nazývá **introdukce**. Původní význam toho slova je „zavádění druhů rostlin a živočichů do prostředí, kde se přirozeně nevyskytují“. Nový kultivar je taky něčím novým, co se původně v kultuře nevyskytovalo. Teprve dar nebo prodej tohoto kultivaru umožní jeho rozšíření mimo záhon, kde se tento kultivar narodil. Zde bychom mohli rozlišovat mezi „neoficiální introdukcí“, která probíhá přátelskou cestou mezi pěstiteli, a prodejem v prodejní síti.

Ona *neoficiální introdukce* (ve výše uvedeném slova smyslu) je nabídka novošlechtěnců na klubových setkáních, výměna rostlin, prezentace v *nabídkových seznamech* mezi jednotlivci nebo prezentace novinek v klubových zpravodájích.

Komerční prodej, což je už ta *oficiální introdukce*, je ale komplikovanější záležitostí. Podobně jako registrace je to právní záležitost, protože bývá většinou chráněn právními předpisy země, v níž se prodej realizuje. Obávám se, že se některé naše zahradnické firmy pohybují na hraně zákona, protože se příliš těmito předpisy nezabývají. Může to být i tím, že tyto předpisy vycházejí z legislativy EU a jsou tudíž silně poznamenány byrokracií a bohužel čím dál vzdálenější národními tradicemi. V tomto případě je to ale zjednodušení proti dřívějšímu povolování odrůd.

V České republice s jedná o Zákon 326/2004 Sb. o rostlinolékařské péči (ve znění zákonů č. 626/2004 Sb., č. 444/2005 Sb., č. 131/2006 Sb., č. 230/2006 Sb., č. 189/2008 Sb., č. 249/2008 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 281/2009 Sb., č. 291/2009 Sb., č. 490/2009 Sb., č. 102/2010 Sb., č. 245/2011 Sb. a č. 199/2012 Sb.).

Jak registrovat nové odrůdy kosatců.

Jak už bylo uvedeno mezinárodní autoritou pro **registraci oddenkových kosatců** je American Iris Society (AIS). Ta stanovila názvy jednotlivých skupin zahradních kosatců. Registrují se zde všechny bradaté i bezbradkové kosatce v těchto skupinách:

Bradaté:

- miniaturní nízké bradaté kosatce – MDB (Miniature Dwarf Bearded);
- základní nízké bradaté kosatce - SDB (Standard Dwarf Bearded);
- prostřední bradaté kosatce - IB (Intermediate Bearded);
- miniaturní vysoké bradaté kosatce - MTB (Miniature Tall Bearded);
- obrubové bradaté kosatce - BB (Border Bearded);
- vysoké bradaté kosatce - TB (Tall Bearded);
- arily – AR (Aril) a aril hybridy - AB (Aril Bred);

Bezbradkové:

- sibiřské kosatce - SIB (Siberian);
- spurie - SPU (Spuria) ;
- japonské kosatce - JI (Japanese);
- variety botanických druhů – SPEC;
- mezidruhová kříženci – SPEC-X.

Skupiny, které se u nás pěstují jen okrajově zde neuvádím. V dalším textu budou používány mezinárodně zavedené zkratky.

Registraci lze provést přímo u registrátora AIS, kterým je momentálně pan John Jones, nebo přes některého ze spolupracujících registrátorů, kteří mají působnost pro určité regiony, konkrétně pro Německo, Austrálii, Japonsko, Nový Zéland, Rusko, Itálii, Francii, Ukrajinu. Na území střední Evropy vykonávám já tuto činnost pro členy Středoevropské kosatcové společnosti (Middle-European Iris Society – MEIS), v níž jsou členy pěstitelé a šlechtitelé zejména z Česka, Polska, Litvy a Slovenska a jednotlivě i z dalších 8 zemí (kontakt: zseidl123@gmail.com).

Registrace se podává na tiskopisu, který je k dispozici na webových stránkách AIS. Registrační poplatek je 15 USD za každé registrované jméno. Pokud registrace proběhne přes regionálního registrátora, je obvykle cenově zvýhodněna.

Naše kosatce v mezinárodním registru kosatců.

Historie šlechtění kosatců v Československu je dokladována od 60-tých let minulého století. Tehdy šlechtili např. Igor Adamovič, Milan Blažek, Jaroslav Kovařík, Leonarda Rýznara a další. Největší úspěch zaznamenal pan Vojtěch Šmíd s kosatcem ‚Libon‘, se kterým vyhrál v roce 1985 ‚Zlatý florentin‘ na prestižní mezinárodní soutěži kosatců ve Florencii. Bohužel v té době nikdo ze šlechtitelů své kosatce nezaregistroval, což platí rovněž pro ‚Libona‘, který se navíc už asi nepěstuje ani v žádné zahradě. Což se týká většiny kosatců z té doby. Několik starších kosatců bylo registrováno až v roce 2013.

Specializovaná ZO ČZS Iris Hlučín zveřejnila v roce 1995 přehled selektovaných semenáčů, jimž dali jejich šlechtitelé jméno. Bylo tam uvedeno 364 TB kosatců, 39 SDB+MDB kosatců a 8 kosatců jiných skupin. Jména mnoha z nich by však nebylo možné zaregistrována, např. pro duplicitu jmen (např. ‚Zlatovláska‘ byla v té době použita 3x) nebo pro používání názvů obsahujících jména žijících osob nebo názvů založených na holém popisu rostliny (‚Modrolilavá čipka‘) apod., která platná pravidla pro povolování jmen odrůd taxativně zakazují.

První československý kosatec, zaregistrovaný v mezinárodním registru, byl TB kosatec slovenského šlechtitele pana Jana Stillhammera KRIMHILDE v roce 1993. Souvisí to s tím, že teprve po roce 1989 se naši občané osmělili komunikovat s někým z USA. Škoda, že se o osud svých kosatců podobně nestarali jiní šlechtitelé.

Systematická registrace začala až po vzniku Středoevropské kosatcové společnosti (MEIS) od roku 1997. Od počátku registrace do roku 2013 zaregistrovalo 6 českých (Blažek Milan, Dudek Jiří, Dudek Josef, Krupka Zdeněk, Nejedlo Pavel, Seidl Zdeněk) a 2 slovenští šlechtitelé (Mego Anton, Muška Ladislav), všichni byli nebo jsou členy MEIS, 501 odrůd kosatců. Uvedení šlechtitelé zaregistrovali kosatce těchto kategorií:

bradaté:	MDB	SDB	IB	MTB	BB	TB
	3	37	21	1	4	327
bezbradkové:	SIB	SPU	JI	SPEC		
	15	65	26	2		

Pochopitelně převládají komerčně nejoblíbenější vysoké bradaté kosatce (TB), ale velkým přínosem je registrace kultivarů dalších skupin, zejména bezbradkových kosatců. Protože MEIS sdružuje i šlechtitelé z jiných zemí je celkový počet registrací evropských členů MEIS vyšší, je to cca 750 kultivarů. Přehled registrovaných kultivarů je postupně uváděn na webové stránce Středoevropské kosatcové společnosti (MEIS) www.euroiris.net.

Šlechtitelé posílají své registrované kultivary na různé mezinárodní soutěže. Několik úspěchů sklidili šlechtitelé Dudek Josef, Mego Anton, Muška Ladislav (kteří získali několik Čestných uznání) a Seidl Zdeněk (2 zlaté a 2 stříbrné medaile) na soutěži v Mnichově. Nejcennější je však výsledek Antona Mego v hodnocení AIS, kde jeho SLOVAK PRINCE získal prestižní Wisterovu medaili, což je nejvyšší ocenění pro TB kosatec v USA. Vyšší je už jenom Dykesova medaile, která se uděluje nejlepšímu kosatci bez ohledu na kategorii. Rovněž další jeho kultivary byly vysoce hodnoceny nejen v USA, ale mnoho ocenění získaly také na mezinárodní soutěži ve Florencii.

Důležité je, že pokračuje kontinuita šlechtění a registrace kosatců. I když mnozí ze starších šlechtitelů již nové kultivary netvoří, je stále ještě dost těch, kdo v této tvůrčí práci pokračují. A snad to tak i zůstane. Několik příkladů výsledků jejich práce je uvedeno na obrázcích.

Samotná registrace však není cílem. Důležité je, aby se naše kultivary kosatců rozšiřovaly a pěstovaly ve všech zahradách České republiky nebo Slovenska. Aby to byly živé květiny a ne jenom jména na papíře.

Ing. Zdeněk Seidl

obr.1 SLOVAK PRINCE /Mego 2003/
Wisterova medaile 2009 (TB)

obr. 2 DEEP BLUE WAVES /Seidl 2006/
zlatá medaile Mnichov 2010 (TB)

obr. 3 SWEET CANDY /Mego 2013/
2. místo Florencie 2013 (TB)

obr.4 ALFRÉD BABILON /Seidl 2013/
IB kosatec

obr. 5 RED BIRD /Krupka 2009/
SDB kosatec

obr.6 YELLOW CARPET /Seidl 2011/
sibiřský kosatec (SIB)

obr.7 GLITTE TIND /Dudek Jiří 2002/
kosatec spuria (SPU)

obr.8 SILESIAN PINK /Seidl 2011/
japonský kosatec (JI)
(foto šlechtitelé)